

Revsunds kyrka

Restaurering av tak, 2020–2021

Bräcke kommun, Jämtlands län, Härnösands stift

Henrik Ylikoski

RAPPORT – JAMTLI 2021:29
ISSN 1654-2045

Utgivning och distribution:

Jamtli

Box 709

831 28 Östersund

Tel. 063-15 01 00

Fax 063-10 61 68

© Jamtli 2021

Redigering och layout av framsida: Lena Ljungqvist

Bild framsida: Victoria Bly

Bilder rapport: Henrik Ylikoski där ej annat anges.

ISSN 1654-2045

Innehållsförteckning

Inledning	3
Karta.....	4
Historik	5
Antikvariska resonemang.....	6
Takfönster.....	6
Råspont.....	6
Befintligt utseende och skador före åtgärder	7
Revsunds kyrka	7
Långhus	7
Sakristia	7
Genomförda åtgärder och iakttagelser	7
Långhus	7
Trä.....	7
Skiffer	8
Plåt	8
Sakristia	8
Plåt	8
Taklucka.....	9
Räcke	9
Bilder	10
Administrativa uppgifter	24

Bilagor

Bilaga 1 – Relationsritning byte av takrote och reparation av takstolar

Inledning

Länsstyrelsen beviljade 2019-01-31 tillstånd till ändring av kyrkobyggnad, restaurering av tak, Revsunds kyrka, Bräcke kommun (Länsstyrelsens dnr 433-691-2019).

De genomförda arbetena under 2020 kom att omfattat omläggning av skiffertak på långhusets norra takfall samt därtill hörande plåtdetaljer. Koppartäckningen på sakristians båda takfall kom också att förnyats. Arbetena under 2020 genomfördes under perioden augusti-oktober.

Arbetena under 2021 har omfattat omläggning av skiffertak på långhusets södra takfall samt därtill hörande plåtdetaljer. Arbetet har utförts av Winther bygg AB, Takskifferspecialisten och LBZ i Jämtland AB samt Jämtfasad AB. Arbetet har i huvudsak genomförts under perioden april-juli 2021. En slutbesiktning genomfördes 2021-08-26.

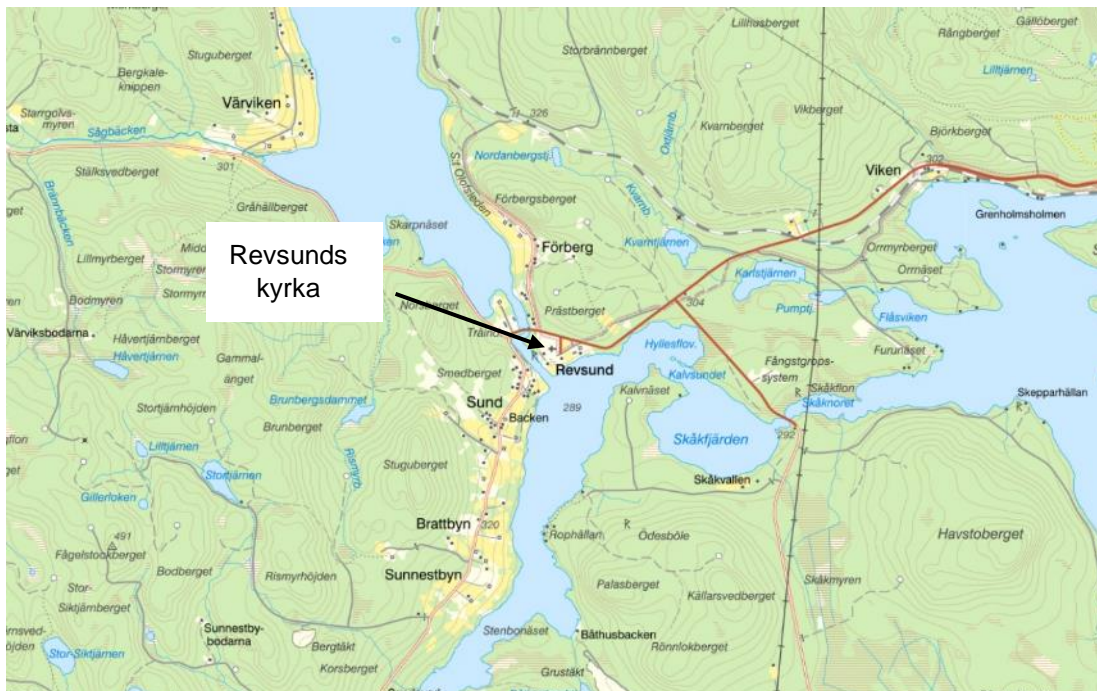
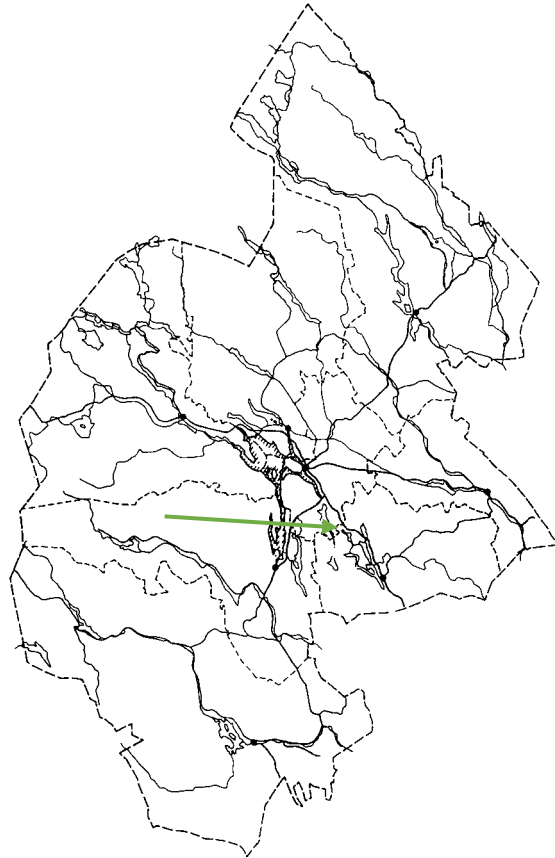
Arbetet som helhet har följt de handlingar som låg till grund för länsstyrelsens beslut och de anvisningar som lämnats av medverkande antikvarie. Arbetena kan anses ha utförts på ett antikvariskt godtagbart sätt.

Besöksprotokoll, fotografier, ritningar och andra handlingar som rör ombyggnaden finns i läns museets arkiv.

Östersund 13 december 2021

Henrik Ylikoski
Antikvarie

Karta

Ur Lantmäteriets öppna data

Historik

Revsunds kyrka uppfördes mellan åren 1872-1876 efter ritningar av arkitekten Ludvig Hedin. Byggmästare var Nils Henning Viktor af Trolle. Kyrkan ersatte en medeltida kyrka som revs i samband med att den nya byggdes. När kyrkan stod klar år 1876 täcktes taken med kopparplåt. Formatet på plåten ska ha varit för stort och därför uppstod problem med värmerörelser och läckage. Av denna anledning ska en omläggning ha skett redan 1891. Den befintliga plåten verkar ha återanvänts men klipptes ner till mindre storlekar.

Trots detta fortsatte problemen och i ett brev till Kungliga byggnadsstyrelsen från 1928 skriver kyrkoherden att det ”upphörligt” går hål i plåten överallt. Församlingen föreslog att koppartäckningen skulle bytas ut mot skiffer eftersom detta var betydligt billigare än koppar. Bytet till skiffer verkar dock bara ha gällt långhuset, i brevet till Kungliga byggnadsstyrelsen skriver man att sakristians koppartäckning var i gott skick och att denna därför kunde behållas. År 1929 byttes koppartäckningen på långhuset mot en skiffertäckning. Skifferstenen levererades från Grythyttan. Koppartäckningen på tornhuv och spira samt sakristia verkar ha behållits.

Under 2014-15 genomgick kyrkan en exteriör restaurering. Första året åtgärdades fasad och tak på tornet och under 2015 fasad på långhus och sakristia. Dessa arbeten kom även att innefatta åtgärder längs takfoten på det södra takfallet, där de tre nedersta skifferraderna demonterades. Äldre papp, togs bort och ersattes med ny papp. Hela skiffertaket punktlagades, både på det södra och norra takfallet. Plåttäckningen över trekantsgaveln vid södra entrén, byttes till största delen ut mot ny kopparplåt. På sakristians tak gjordes ilagningar ca 40-50 cm upp på södra takfallet och ca 1 meter upp på norra takfallet med ny plåt av koppar som falsades in med befintlig plåt (Rapport – Jamtli 2016:7).

Figur 1 Revsunds kyrka före 1929 (Källa: Riksantikvarieämbetet, KMB_16000200042347_4135-3.TIF).

Antikvariska resonemang

Takfönster

I samband med takomläggning på Revsunds kyrka, framkom önskemål om att avlägsna befintliga takfönster. På långhuset fanns fyra små öppningar med glas som fungerat som ljusinsläpp för vinden. På södra sidan var de båda takfönstren symmetriskt placerade, mot norr satt öppningarna osymmetriskt på takfallet. Anledningen till att man önskade bygga igen luckorna var läckage. Kring luckorna och i isoleringen på vinden syntes spår efter att vatten kommit in. Av lagningar i rotebrädorna på vinden, framgår att man redan tidigare byggt igen ljusöppningar i taket (en lucka finns sedan tidigare undanställd på vinden). Takfönstren tas upp i rapporten Kontroll av takstolar Revsunds kyrka framtagen av Tyréns (2020-02-05): *Takfönstren fyller ingen funktion och vi rekommenderar därför att takfönster monteras bort, rötskadat underlagstak byts ut och öppning efter takfönster sätts igen. Väljer man behålla takluckor/takfönster måste de i samband med takrenovering bytas ut mot nya.*

Att ta bort ljusinsläpp och förnya takluckan på Revsunds kyrka har viss påverkan på byggnadens kulturhistoriska värde. Dessa har varit en del av kyrkan sedan 1929. För upplevelsen av kyrkan och kyrkomiljön, har åtgärden en minimal påverkan. För byggnadens fortlevnad är det viktigt att kyrkan har ett tak som håller tätt och som förhoppningsvis ger byggnaden ett gott skydd för lång tid framöver. Därmed kan åtgärden anses vara motiverad.

Ett takfönster från södra takfallet togs tillvara. Takfönstret hade en tydlig stämpel med tillverkare och datum:

J. ENGLUND
BLECK & PLÅTSLAGERI
RIKS 35
BRÄCKE
3/7 1929

Råspont

Råspont eller inte som underlag på taket i Revsund diskuterades i starten av projektet. Takskifferspecialisten menade att takrotet hade för stora glipor. Man ville därför inte lämna någon garanti om man inte fick lägga råspont som underlag. År 2015 åtgärdades den nedre delen av taket. De nedersta skifferraderna plockades då bort, ny underlagspapp lades dit innan skiffret återmonterades. Taket försågs också med nya plåtarbeten. Att lägga råspont på takytan, skulle innebära att plåtarbetena från 2015 måste skrotas och göras om. Efter att ha stött och blött frågan, kom råspont att läggas som underlag för skiffertaket.

Befintligt utseende och skador före åtgärder

Revsunds kyrka

Kyrkobyggnaden utgörs av en salskyrka med torn i väster och sakristia i öster. Stommen är murad av granitblock med rundbågiga fönsteröppningar. Över långhuset vilar ett sadeltak täckt med skiffer och på tornet finns en flack tornhuv med spetsig tornspira täckt med kopparplåt. Även sakristian har ett tak av kopparplåt.

Långhus

Takytorna är belagda med skiffer från Grythyttan, med plåtanslutningar av koppar. Skifferplattorna var tidigare monterade på en äldre underlagspapp (längs takfoten på det södra takfallet på underlagspapp från 2015). Takinbrädningen/rotebrädorna består av sågade brädor med varierande bredd och tjocklek. De flesta brädorna är snett kantskurna. Tidigare lagningar är gjorda av spontade och sågade brädor. Takstolar är sedan tidigare förstärkta och skarvade i anslutning till brandskador och andra skador med sågat virke och stålbeslag. Innan åtgärd förekom gamla rötangrepp på några takstolar.

Sakristia

Takytorna var belagda med kopparplåt i skivtäckning (skivformat ca 105x67 cm). Plåten var monterad direkt på takinbrädningen av sågade brädor med varierande bredd och tjocklek. Den nedre delen av takfallen, täcktes med plåt från 2015 års arbeten.

Genomförda åtgärder och iakttagelser

Långhus

Trä

Under demonteringen av skiffertäckningen upptäcktes mindre skador på takinbrädningen. På delar av södra takfallet återfanns två lager underlagspapp, längst in en ljus, som bara förekom på delar av taket. Utanpå den låg en tjock mörk takpapp som täckte hela taket. Rötskadorna i takinbrädningen upplevdes som gamla.

Det kom att bli en del byte av rote. 49 m² befintligt takrote har bytts på långhuset mot norr. Mot söder har ungefär 10 m² bytts ut (se bilaga1). Totalt har 5st takstolar mot norr förstärkts enligt åtgärdsförslag från Tyrens. På den södra sidan har en takstol förstärkts. På de ställen där trälagningar skett, har träytan behandlats med Boracol. Tidigare takfönster har byggts igen. Hela

takytan har försetts med kompletterande rote ovanpå den gamla i form av råspontluckor. På vinden har ett enkelt räckte monterats längs spångarna som leder över vinden.

Skiffer

Befintligt skiffertak har plockats ned. Efter att underlaget setts över och ytan täckts med papp har skiffertaket lagts tillbaka. Mot gavlarna ligger inskottsplåtar av koppar mellan skifferplattorna. När man lägger om ett skiffertak, får man räkna med att ca 10-15% behöver bytas ut. Vad gäller taket i Revsund så var det före åtgärd gleslagt, varför man vid återläggningen kom att lägga skifferplattorna tätare än tidigare. Det innebär att det kom att gå åt mer skiffer vid återläggningen av taket än normalt.

De ersättningsplattor som kom till användning på det norra takfallet, framträdde efter tvättning av taket som ljusare än de ursprungliga. Vid omläggningen av det södra takfallet kom man därför att vara mer noggrann vid valet av ersättningskiffer för att få ett tak som kulörmässigt hänger bättre ihop.

Vid demontering av skiffer påträffades vid takfot mot norr en bit kopparplåt från 1870(?) som sparades. På vinden i det sydöstra hörnet har en hylla iordningsställt med diverse äldre antikvariska detaljer.

Plåt

Befintliga plåtdetaljer vid takfoten på långhuset plockades bort. Även de delar som förnyades i samband med fasadarbetena 2015.

En ny fotplåt har monterats efter de båda långsidorna på taket. Plåttäckningen över trekantsgaveln mitt på norra och södra sidan av långhuset, har bytts ut mot ny kopparplåt. På gavlarna har gavelbeslag ersatts med ny koppertäckning. Plåttäckningen över listverk på gavlarna har behållits.

Ett nockrække har monterats på det norra takfallet. Räcktet har placerats något nedanför taknocken, så att det inte är synligt från södra sidan av kyrkan.

Puts

Putslagningar av taklisten genomfördes under 2020, på norra sidan där det gått bitar i samband med att den gamla fotbrädan togs bort. Där plåt möter fasad har man lagat i putskarven (Utstockning Målarkalk NHL 3,5 1:2 0-4mm, Ytputs Målarkalk NHL 3,5 1:2,5 0-1mm). Putslagningarna avfärgades under augusti 2021 (Fasad KEIM Purkristalat i kulör 9112, Listverk, hörnkedjor KEIM Purkristalat i kulör 9115). I samband med att putslagningarna avfärgades, kom man av misstag att måla över den ruta av tidigare färgsättning som sparades 2015 på sakristans norra fasad.

Sakristia

Plåt

Sakristians båda takfall inklusive skorstenen har fått ny täckning av kopparplåt. Den nya täckningen har mindre skivformat än tidigare (91x53 cm). Innan rivning av den gamla plåttäckningen, fanns en osäkerhet i vilket skick den murade skorstenen var och om den behövde

åtgärdas innan den åter skulle kläs in. Det visade sig dock vara i bra skick och krävde ingen ytterligare åtgärd.

På sakristians norra sida finns en mindre utbyggnad tillkommen 1991, innehållande ingång till sakristian och trappan ned till källaren. Taket är täckt med kopparplåt. Man beslutade att behålla befintlig taktäckning.

Taklucka

I Revsunds Kyrka - Åtgärdspresentation tar arbeten framtagen av Vintish Consulting AB (2020-02-20), föreslås gällande takluckan på sakristian: *Komplettering med ny sarg- och luckstomme till taklucka*. Takluckan på sakristian har förnyats enligt åtgärdsförslaget.

Räcke

För att ha något att säkra sig i intill takluckan, har ett räcke monterats med fyra falsfästen. Det gick att placera räcket ovanför takluckan, varför det visuellt försvinner något. Efter att kopparplåten mörknat kommer räcket att smälta in mot taket.

Bilder

Figur 2 Revsunds kyrka från söder före åtgärd år 2020.

Figur 3 Demontering av skiffer och papp på södra takfallet.

Figur 4 Rötskador förekom på rotebrädorna. På bilden syns de båda lagren gammal underlagspapp.

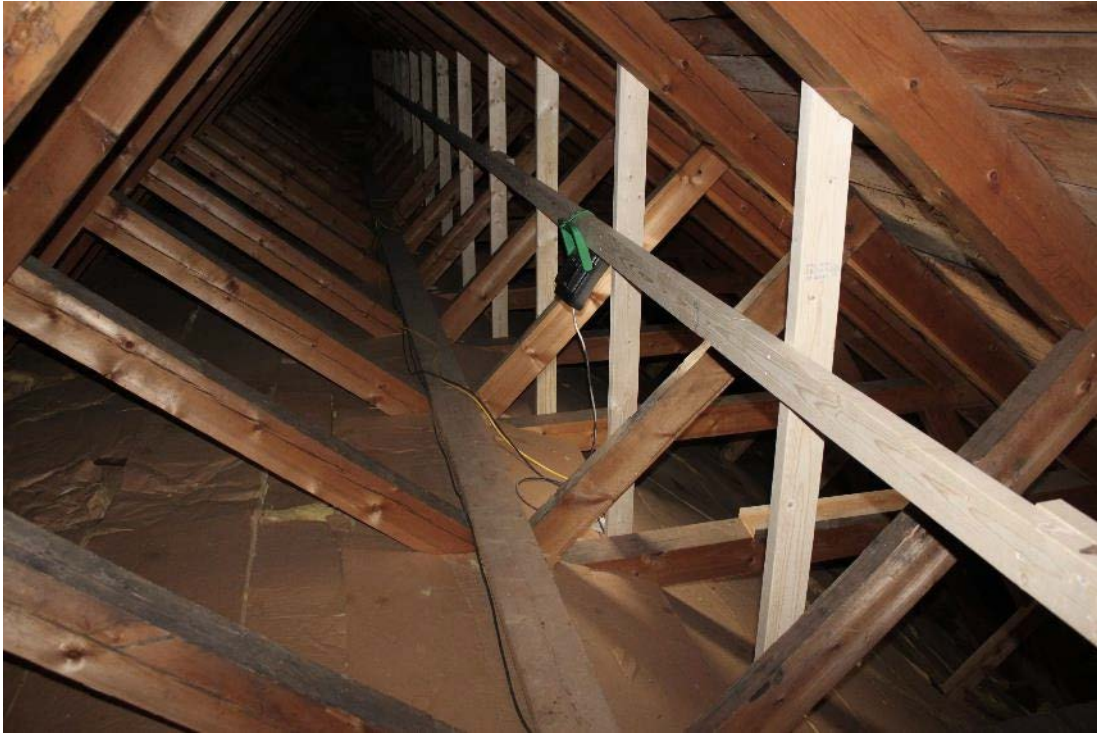
Figur 5 De ljusare brädorna visar tidigare lagningar.

Figur 6 Nya lagningar av rote från vinden.

Figur 7 Lagning av rote och förstärkning av takstol på vinden.

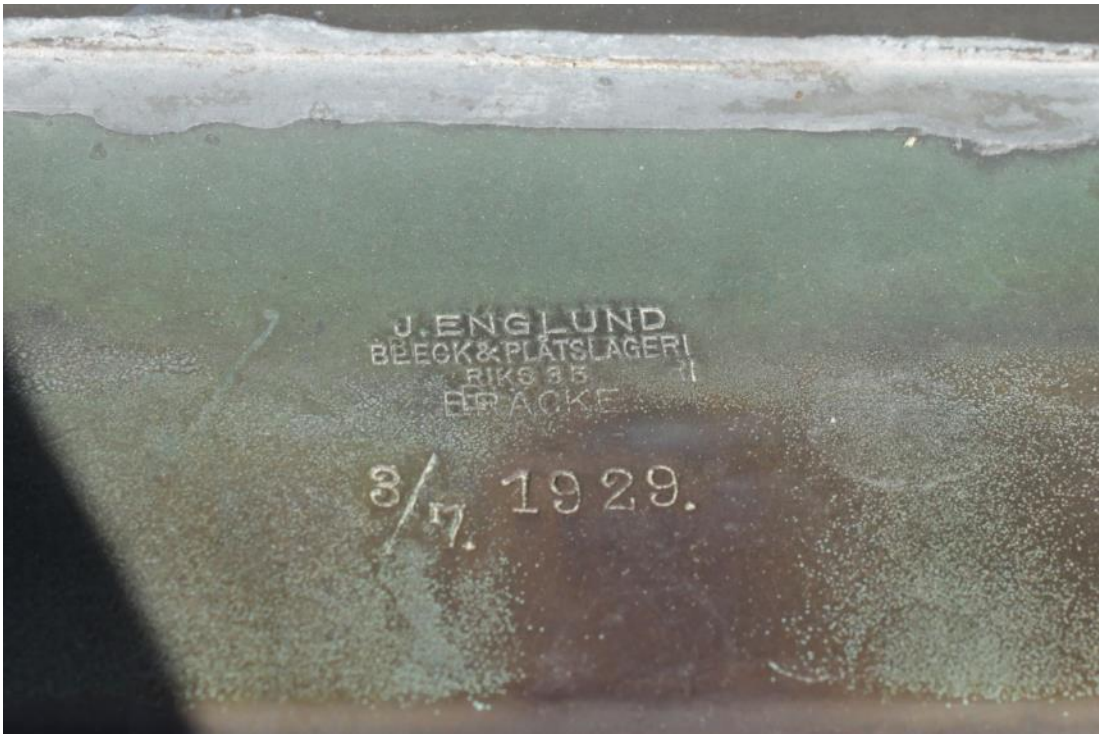
Figur 8 Ett enkelt utformat räcke har monterats längs spången på vinden.

Figur 9 Takfönster innan demontering sett från vinden.

Figur 10 Borttaget takfönster.

Figur 11 Takfönstren hade tydlig tillverkarmärkning.

Figur 12 I det sydöstra hörnet av vinden har en hylla iordningsstälts med diverse detaljer som hittats på vinden.

Figur 13 Ny takpapp på plats.

Figur 14 Pågående omläggning av södra takfallet.

Figur 15 Kyrkan från söder under pågående takarbeten.

Figur 16 Kasserade skifferplattor.

Figur 17 Plåtbeklädnad på trekantsgavel före åtgärd.

Figur 18 Plåtbeklädnad på trekantsgavel efter åtgärd.

Figur 19 Plåt i mötet mellan tak och torn mot norr.

Figur 20 Sakristians norra takfall före åtgärd.

Figur 21 Taklucka på sakristian före åtgärd.

Figur 22 Sakristians norra takfall efter åtgärd.

Figur 23 Taklucka och räcke på sakristian efter åtgärd.

Figur 24 Listverket mot norr har lagats på de ställen där det blev skador i samband med att plåten togs bort.

Figur 25 Den sparade rutan med tidigare färgsättning blev övermålad i samband med avfärgning av lagningar på taklisten.

Figur 26 Norra sidan efter åtgärd.

Figur 27 Norra sidan av sakristian efter åtgärd.

Figur 28 Södra sidan efter åtgärd.

Figur 29 Södra sidan av sakristian efter åtgärd.

Administrativa uppgifter

Objekt:	Revsunds kyrka
Fastighetsbeteckning:	REVSUNDS PRÄSTBORD 2:1
Jamtli's diarienummer:	Dnr 10/2019 F8ABG
Länsstyrelsens diarienummer:	433-691-2019
Uppdragsgivare:	Bräcke-Revsunds pastorat Kyrkvägen 21 843 31 Bräcke
Entreprenör:	Winther bygg AB Box 475 891 29 891 51 Örnsköldsvik
Underentreprenörer:	Takskifferspecialisten Lokavägen 9 712 60 Grythyttan LBZ i Jämtland AB Fanbyn 311 840 50 Gällö Jämtfasad AB Bruksgatan 5 864 33 Matfors
Antikvarie:	Stiftelsen Jamtli Box 709 831 28 Östersund

RAPPORTSERIE – JAMTLI, 2021

ISSN 1654-2045

- 2021:1 Huså herrgård. Fasadrestaurering 2020
Sara Höglund
- 2021:2 Lillhärdals kyrka. Omläggning av skiffertak, 2020
Henrik Ylikoski
- 2021:3 Bostadshus i Lungre. In- och utvändiga åtgärder, 2020
Henrik Ylikoski
- 2021:4 Lövkläppen. Byggnadsdokumentation, 2020
Lasse Wagenius, Björn Olofsson och Sara Höglund
- 2021:5 Värnamo stationsområde – kulturhistorisk utredning
Björn Olofsson och Kristina Jonsson
- 2021:6 Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning
Brunflo 336 (L1945:1505), gårdstomt
Anna Engman
- 2021:7 Reparation av norra takfallet på Mattmars kyrka 2018
Björn Olofsson
- 2021:8 Brunflo kyrka. Omläggning av skiffertak, 2020
Henrik Ylikoski
- 2021:9 Norderön. Schaktningsövervakning inom blästbrukslämning och intill gravhög
Kristina Jonsson
- 2021:10 Arkeologisk utredning i Handsjö nära fornlämning L1946:856/Rätan 125:1, boplat
Annabell Rahm
- 2021:11 Ridhus i Hackås. Arkeologisk utredning i gravhögars närhet
Kristina Jonsson
- 2021:12 Arkeologisk utredning och förundersökning i Handsjö inom
stenåldersboplatser L1946:110/Rätan 98:1
Annabell Rahm
- 2021:13 Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning inom
lägenhetsbebyggelse L2020:10357
Annabell Rahm
- 2021:14 Arkeologisk efterundersökning och skadedokumentation
av lämningarna Lit 2:2, Lit 56:1 och Lit 407:1
Annabell Rahm
- 2021:15 Tännaldalen. Arkeologisk utredning vid stenåldersboplatser
Kristina Jonsson
- 2021:16 En boerne (samisk förvaringsgrop) i Fjällnäs. Arkeologisk utredning
Kristina Jonsson

- 2021:17 Vid stenåldersboplatser längs Rätanssjön. Arkeologisk förundersökning inom L1946:1028 och arkeologiska utredningar etapp 2 vid L1946:643 och L2020:7832
Kristina Jonsson
- 2021:18 Kyrkås kyrka. Restaurering av lanternin och torntak, 2021
Henrik Ylikoski
- 2021:19 Jiltjaurbergets vindkraftspark. Arkeologisk utredning
Anna Engman
- 2021:20 Stenålder vid Ottsjön. Schaktningsövervakning inom en stenåldersboplatz
Kristina Jonsson
- 2021:21 Vid karolinergraven i Handöl. Schaktningsövervakning i närheten av en massgrav
Kristina Jonsson
- 2021:22 Vikens bytomt i Brunflo. Arkeologisk utredning
Kristina Jonsson
- 2021:23 Väg 662 mellan Bonäshamn och Huså. Arkeologisk utredning
Eva Klotz
- 2021:24 Arkeologisk utredning utmed sträckan Lagnaträsk-Hålbäcken inför planerad faunapassage över E10
Karl-Johan Olofsson
- 2021:25 Arkeologisk utredning inför byggande av ny trafikplats vid E4, Rosvik
Karl-Johan Olofsson
- 2021:26 Handsjön. Schaktningsövervakning inom och vid stenåldersboplatser
Kristina Jonsson
- 2021:27 Flottningslämningar i Sölvbacka strömmar och Ljunghålet. Ett kunskapsunderlag
Anna Engman och Karl-Johan Olofsson
- 2021:28 Kraftledning mellan Källsjön och Storhöjden. Arkeologisk utredning, etapp 1
Anna Engman
- 2021:29 Revsunds kyrka. Restaurering av tak, 2020–2021
Henrik Ylikoski
- 2021:30 Nyhems kyrka. Byte av spåntak, 2020
Henrik Ylikoski